

Wilhelm Helander, Juha Leiviskä, arkkitehdit SAFA
Ratakatu 19, 00120 HELSINKI
puh. 09-630722, helander.leiviska@kolumbus.fi

MALMIN HAUTAUSMAA, HELSINKI
UUSI PORTTI

Suunnittelutehtävään liittyvä muistio 31.7.2024

Tehtävän taustaa ja lähtökohtia

Helsingin seurakuntayhtymä on käynnistänyt hankkeen uuden kävelyportin avaamiseksi hautausmaan luoteisosaan sen vanhaan kivimuuriin.

Malmin hautausmaalla on nykyisin kaksi ajoporttia: pohjoisessa Malmin kalmistotien portti ja lounaassa Ketokivenkaaren portti. Tämän lisäksi on kolme porttia jalankulkua varten: Pihlajamäentien portti (Vanhaportti), Viikin portti ja Junaportti.

Perusteena uuden kulkuportin avaamiselle Pihlajamäentien ja Junaportin väliseen hautausmaata kehystävään muuriosuuteen on se seikka, että porttien välinen matka on ylen pitkä, noin 1300 metriä. Porttien välisellä osuudella, nykyisen Nesteen huoltoaseman tuntumassa on linja-autoliikenteen pysäkit, joiden luota olisi aiheellista järjestää lyhyt kulkumatka hautausmaalle, varsinkin lähelle siunauskappelia.

Kulkuportin avaamiselle on myös lyhyen tähtäimen erityistarve. Helsingin kaupunki on rakennuttamassa keskitettyä vainajasäilytystä hautausmaan pohjoispuolelle Malmin kalmistontien varrelle, ja hautausmaan pohjoinen ns. Junaportti joudutaan sulkemaan ainakin säilytystilan rakentamisen ajaksi.

Uuden portin sijainti historiallisessa ympäristössä

Uuden portin sijoituksen lähtökohtana ovat rakennuttajan toiveet sekä suunnittelijoiden paikan päällä tekemät tarkistukset.

Uusi portti sijoittuisi nykyisen Pihlajamäentien ja sen jatkeena olevan pyörätien varrella olevan, koko hautausmaalle tunnusomaisen pitkän ja kaarevan luonnonkivisen muurijakson keskivaiheille. Paikka on historiallisesti erityisen arvokas ja arka. Hautausmaata on myöhemmin laajennettu useassa eri vaiheessa, mutta hautausmaan kaareva reuna sen luoteisosassa noudattaa hautausmaan vanhimpien suunnitelmien, viimeistään 1920-luvun alun laajennussuunnitelman mukaista rajausta. – Hautausmaa-alueen luoteisreunan kaarevan rajauksen myötä tulevan hautausmaa-alueen lävistänyt vanha Porvoon maantie siirrettiin kulkemaan uuden kaartuvan rajan länsipuolelle. Paikalla on siis nykyisin Pihlajamäentie ja siihen liittyvä pyörätie.

Hautausmaa vihittiin käyttöön vuonna 1894. Sen ensimmäiset suunnitelmat perustuivat puutarhasuunnittelija M. G. Steniuksen kahteen suunnittelukilpailussa voittaneeseen ehdotukseen. Stenius oli maamme ensimmäisiä koulutettuja puutarhasuunnittelijoita. Tärkeä vaihe hautausmaan vanhimpien osien suunnitelmien täydentämisessä oli puutarhuri J. Ståhlin, hautausmaiden tarkastajan ehdotus, joka esiteltiin päätöksentekijöille noin v. 1920. Missä

vaiheessa tai vaiheissa hautausmaata sen luoteisosassa rajaava luonnonkivimuuri lopulta rakennettiin, ei saatavien lähdetietojen perusteella ole täysin selvää. Rajaus on joka tapauksessa suunniteltu jo 1890-luvulla.

Oma mielenkiintoinen vaiheensa Malmin hautausmaan historiassa on vainajia Helsingin keskustasta kuljettaneen junaraitteen rakentaminen hautausmaan yhteyteen. Ensimmäinen rata avattiin jo v. 1894. Tärkeä rakennusvaihe hautausmaan ydinosassa oli 1920-luvun alussa, kun sinne puutarhuri Ståhlin yleissuunnitelman pohjalta sijoitettiin arkkitehti Selim A. Lindqvistin suunnittelema ja v. 1923 valmistunut siunauskappeli. Samoihin aikoihin hautausmaan junarataa uudistettiin alueella ja uusi asemarakennus muokattiin vanhasta arkkitehti Albert Nybergin suunnitelmien mukaan. Nyberg oli suunnitellut myös Malmin ruumisjunia palvelleen, Vallilaan vuodesta 1920 rakennetun vainajien "parihuoneen". Tarkempien arkistotietojen tai suunnitelmien ainakin toistaiseksi puuttuessa on syytä olettaa, että hautausmaan molemmat vanhat portit, Pihlajamäentien portti ja pohjoinen Junaportti, saivat muotonsa tuossa vaiheessa. Arvatenkin Helsingin seurakuntia niin monessa rakennushankkeessa palvellut Albert Nyberg saattoi olla myös näiden porttien suunnittelija. – Pihlajamäentien portin rautaosia on myöhemmin uudistettu vanhoja muotoja soveltaen. Junaportti kivitolppineen on sitä vastoin säilynyt kapeamman kulkuaukkonsa osalta. Leveämpi, junia palvellut osa on sen sijaan muurattu umpeen myöhemmin. Junaliikenne päättyi vuonna 1954, mutta leveämpikin portin osa näkyy vielä 1970-luvun alussa otetussa valokuvassa.

Pihlajamäen puoleista vanhaa muuriosuutta on paikkailtu eri vaiheissa. Säilyneiden asiakirjojen mukaan paikkauksia on tehty 1960-luvulla ainakin vanhan pääportin läheisyydessä. Muurin vähäisiä korjauksia koskevassa urakkatarjous-pyyntönsä 10.8.1961 mainitaan, että aikaisemmin muuria olisi tehty kuori-osuudeltaan betonilaastilla saumattuna ja päältä betonilaastilla umpeen valettuna, mutta sydänmuuri irtokivillä täytettynä. Urakkasopimuksen 25.10.1961 mukaan korjauskohdissa sydänmuuri tehtiin kiinteäksi käyttäen "hyvää säästöbetoni-massaa".

Uusi portti rinnastuisi etupäässä näihin kahteen vanhempaan porttiin.

Uusi portti sijoittuisi hautausmaan luoteiseen kärkeen, edullisesti julkisista kulkuneuvoista saavutettavaan paikkaan. Saavutettavuuden kannalta vielä edullisempi paikka olisi siunauskappelin eteläiselle pääsisäänkäynnille länsi-luoteesta johtavan leveän poikkikäytävän kohdalla. Tämän käytävän luoteispäässä on kuitenkin vanha vesiallas, ns. Lintulampi, jonka äärelle on muovattu koristeellisia vesiputousaiheita. Tätä kohtaa ei sovi rikkoa. Sen vuoksi uusi portti sijoittuisi tästä paikasta heti pohjoiseen, kortteleiden 50 ja 51 välillä kulkevan lehmuskujanteen päähän. Kujanne suuntautuu kohti kappelin länsisivua, lähelle sen sisäänkäyntiä. Näin uusi portti liittyisi varsin luontevasti hautausmaan olemassa oleviin kulkureitteihin.

Luonnos: uuden portin muodon lähtökohtia ja rakennustapa

Rakennettava uusi portti vertautuu lähinnä Pihlajamäentien vanhaan pääporttiin sekä Junaporttiin. Ehdotuksessa ei kuitenkaan ole tarkalleen toistettu näiden porttien muotoja ja rakenteita: saa käydä ilmeiseksi, että uusi portti on uudempi

lisäys hautausmaan eri vaiheiden rakennelmiin. Portin kokonaisuus ja mittasuhteet noudattavat kuitenkin vanhempien porttien ratkaisuja. Aukeavien porttiosien muoto ja rakenne mukailee, hieman pelkistettynä, vanhojen porttien vastaavia rakenteita. Uuden portin pielten pilareita ei sitä vastoin ehdoteta toteutettavaksi vanhojen porttien kivirakenteisessa muodossa, vaan paikalle ehdotetaan maalattavia, teräs-ritilärakenteisia, läpinäkyviä pergolamaisia pilareita. Ne toimivat kasvualustana pilareihin kiipeäviä köynnöksiä varten. Istutettavat viherkasvit voisivat olla esimerkiksi köynnöshortensioita. Tavoitteena on eräänlainen puutarhaportin ilme.

Pilareiden perustus valetaan betonista. Vanhaa, massiivista kivimuuria joudutaan purkamaan noin 5,5 metrin matkalta. Purkukohtien reunoilla muuria kootaan uudelleen niin, että sen molemmissa päissä on pystysuoraksi lohkotut kivipinnat. Sydänmuuriin tehdään tarpeellinen säästöbetonivalu. Uudelleen pystytettävässä muuriosassa voidaan käyttää purettavasta osasta saatavia kiviä. Työn toteutus edellyttää kokenutta kivityöliikettä.

Suunnittelukokouksessa 14.6.2024 rakennuttajan taholta esitettiin toivomus, että porttiin voitaisiin liittää valaistus. Esitetään, että portinpielten yläosiin asennetaan opaalilasiset ulkovalaisimet kuten Bega 33767. Valaisimien päälle tehdään suojapelti teräksestä. Johdotus vedetään kaapelikaivannossa portille johtavan käytävän vanhan osan sähköpisteestä.

Portinpielten perustukset, teräsrakenteiden mitoitus sekä kivimuurin paikkaus edellyttävät rakennesuunnittelijan tarkennuksia.

Portinpielten äärelle hautausmaan puolelle tehdään nupukivin reunustetut istutus- altaat köynnöskasveja varten. Toteutuksessa noudatetaan puutarhurin ohjeita.

Portin läpi kautta avattava kulkureitti päällystetään noppakivin.

Muurin päälle myöhemmin lisätty metallirakenteinen aidan korotus poistetaan uuden portin pohjoispuolelta. Missä määrin aidan korotusosaa portin eteläpuolelta on tarpeen kunnostaa ja miten korotusosa rajataan, selvitetään rakennuttajan kanssa.

Uuden portin avaamisella on hautausmaan puolella joitakin huomioon otettavia vaikutuksia. Vanhan portille johtavan käytävän päässä joudutaan poistamaan yksi kuusi ja pienempi lehtipuu, jotka sijoittuvat lähelle käytävän keskiakselia.

Uuden portin kohdalta alkavan kujanteen käyttöönotto yhtenä uutena pääkäyntinä hautausmaalle edellyttää pieniä ehostustoimia: kujanteen ja vanhan kaarikäytävän liitoskohdassa olevat roskien säilytyspaikat olisi järjestettävä toisin, ja kappelin sivuseinän edustaa käytävänäkymän päässä olisi syytä parantaa istutustoimin.

Hautausmaakiinteistö rajoittuu muuriin, joten hautausmaan uuden kulkuyhteyden liittymisestä hautausmaata sivuavaan kevyen liikenteen väylään on sovittava Helsingin kaupungin kanssa.

Portin luonnossuunnitelmat perustuvat paikalla tehtyihin mittauksiin.

Suojelu ja viranomaisyhteydet

Malmin hautausmaata kokonaisuudessaan koskee voimassa oleva asemakaava 9085 vuodelta 1987. Asemakaavan mukaan suojeltuja rakennuksia ovat kappeli, entinen asematalo ja vesitorni. Aluetta kehystävästä aidasta todetaan asema-kaavassa: "Hautausmaata ympäröivä kiviaita on säilytettävä. Uuden aidan tulee materiaaleiltaan ja mittakaavaltaan sopeutua säilytettävään aitaan."

Malmin hautausmaa kuuluu Museoviraston luokittelemiin Valtakunnallisesti merkittäviin rakennettuihin kulttuuriympäristöihin (RKY). Hautausmaan muuria koskevat myös kirkkolain määräykset.

Näin ollen hanke on esitettävä Museovirastolle lausuntoja varten. Puhelinyhteydessä 31.5.2024 Museoviraston yli-intendentti, arkkitehti Sirkkaliisa Jetsonen on ilmoittanut edellä olevat lähtökohdat sekä tehnyt tiedoksi, että tämän hankkeen yhteyshenkilönä Museovirastossa on erikoisasiantuntija Anna-Maria Kymäläinen.

Hanke edellyttää rakennuslupaa. Yhteyshenkilö Rakennusvalvontavirastossa on (alustavasti) Malmin alueen suojelukohteista vastaava arkkitehti Johanna Nordman. Alustavassa puhelinkeskustelussa 31.5.2024 hän arveli, että lupamuotona voisi olla toimenpidelupa. Liikennejärjestelyt voivat edellyttää koordinointia muiden ajankohtaisten suunnitelmien kanssa, kuten Malmin vainajasäilytystilahankkeen kanssa.

Jatkotoimenpiteet

Tarkennettujen luonnosten esittely viranomaisille.

Suunnitelmien tarkennus ja täydennys, myös rakennesuunnittelijan panos (portinpielet, perustukset ja portin rakenteiden kestävyys, valaistus).

Seurakuntaelinten käsittelyt.

Historiatietojen mahdolliset tarkennukset ja lisäselvitykset arkisto- ja kirjallisuustutkimuksin.

Lupahakemukset.

Urakka-asiakirjat

Toteutus.

Historiatiedoista ja niiden lähteistä

Malmin hautausmaan kokonaisuudesta ja hautausmaan eri rakennuksista, rakennelmista ja istutusalueista ei ole olemassa kokoavaa rakennushistoriaselvitystä.

Malmin hautausmaan uutta porttia koskevan suunnittelutehtävän osana on jouduttu tyytymään vain hyvin yleispiirteisiin historiatietoihin.

Tämän selvityksen yhteydessä on perehdytty Helsingin seurakuntayhtymän keskusarkistossa oleviin, kiinteistöä IX/2 (Pohjoinen hautausmaa) koskeviin asiakirjoihin. Malmin hautausmaa-alueen eri rakennuksista on runsaasti tietoa, mutta vanhemmista muurirakenteista ja niihin liittyvistä porttirakennelmista ei ole löytynyt tarkempia suunnitelmia tai muita tietoja, lukuun ottamatta mm. v. 1961–1962 suoritettuja vähäisiä muurin korjaustöitä. Tämän alustavan selvitystyön yhteydessä ei ole voitu perehtyä Kansallisarkistoon tai kaupunginarkistoon mahdollisesti siirrettyihin, aiheeseen liittyviin asiakirjoihin.

Yleispiirteisiä historiatietoja on esitetty mm. seuraavissa lähteissä:
Albert Nyberg (toim.), Malmin hautausmaa, hautauskappeli sekä niiden yhteydessä laitokset ruumiiden kuljettamista varten. Rakennustoimikunnan määräyksestä. Helsinki 1923.
Marja Pehkonen, Hauraita muistoja Helsingin hautausmailta. Helsingin kaupunginmuseo Narinkka 2008.
Esa Santakari, Helsingin seurakuntien hautausmaat ja hautauskäytäntö. Ss. 232–243 teoksessa Kehityksen kärjessä usein vähän jäljessä. Helsingin evankelisluterilaiset seurakunnat 1906-1980. Helsingin ev.-lut. seurakuntien seurakuntayhtymä 1980.

Verkkojulkaisuja:

Museovirasto, Malmin hautausmaa. Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY. 2009.

Kirkko Helsingissä, Malmin hautausmaan historia ja alueet. 2019.

Malmin hautausmaan rataa koskevia artikkeleita:

Jarmo Oksanen, Kuoleman rata. Resiina 1/1994.

Sakari K. Salo, Kalmistoradan synnystä 125 vuotta. Resiina 1/2020.

Rakennuttaja, suunnittelijat ja yhteistyötahot

Rakennuttaja

Helsingin seurakuntayhtymän kiinteistötoimisto

Työpäällikkö Mikko Lindroth

Kiinteistökehityspäällikkö Kaarina Rötsä

Hautaustoimen päällikkö Teemu Kylmäkoski

Malmin hautausmaan ylipuutarhuri Paula Niemelä

Suunnittelijat

Arkkitehtitoimisto Wilhelm Helander, Juha Leiviskä, arkkitehdit SAFA

Pääsuunnittelija Wilhelm Helander, arkkitehti, professori

projektiarkkitehti Jaakko Penttilä, arkkitehti

Museoviraston erikoisasiantuntija

Anna-Maria Kymäläinen

Rakennusvalvonnan yhteyshenkilö

Johanna Nordman, arkkitehti, Malmin alueen suojelukohteista vastaava

LIITEPIIRUSTUKSET JA KUVA-AINEISTO

1 Sijaintikaavio, jossa näkyy uuden portin paikka.

Luonnospiirustukset:

2 Asemapiirustus, uusi portti ja sen lähialue 1:1000.

3 Pohjapiirustus, uusi portti ja muuriaukko 1:20.

4 Julkisivu ja leikkaus, uusi portti ja viereiset muuriosuudet 1:20.

Piirustuksia:

J. Ståhlin hautausmaasuunnitelma n. 1920.

Valokuvia:

Ilmavalokuva v. 1932.

Uuden portin paikka: vanhaa muuria hautausmaan ulkopuolelta ja sisäpuolelta.

Junaportti v. 1971 (Resiina 1/2020).

Junaportti ja Pihlajamäentien portti (Vanhaportti).

Helsingissä 31.7.2024

Wilhelm Helander, Jaakko Penttilä
arkkitehdit

Malmin hautausmaa, portit ja liikenneyhteydet.
(Hautausmaan opaskartta.)

PLAN AV MALM BEGRAVNINGSPLATS.

J. Ståhlin hautausmaasuunnitelma n. 1920.
(Julkaisusta Malmin hautausmaa 1923.)

Ilmavalokuva vuodelta 1932, mittakaava n. 1:5000.
(Helsingin kaupungin karttapalvelu.)

Uuden portin paikka hautausmaan muurin ulkopuolelta.

Uuden portin paikka hautausmaan muurin sisäpuolelta.

Junaportti vuonna 1971. (Resiina 1/2020, valokuva S. K. Salo.)

Junaportti vuonna 2024.

Pihlajamäentien portti (Vanhaportti) vuonna 1924.